

²⁶ Агарков М. М. Проблемы злоупотребления правом в советском гражданском праве / М. М. Агарков // Цивилистическая практика. – 2002. – № 3. – С. 99.

²⁷ Красицька Л. В. Вказана праця. – С. 203.

²⁸ Грибанов В. П. Вказана праця. – С. 44.

²⁹ Особливості здійснення суб'єктивних прав учасниками цивільних відносин : моногр. / за заг. ред. академіка НАПрН України В. В. Луця. – К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. – 37 с.

³⁰ Гражданское право : учеб. : в 2 т. / В. С. Ем, И. А. Зенин, Н. И. Коваленко и др. ; отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : БЕК, 2002. – Т. 1. – С. 413.

³¹ Особливості здійснення суб'єктивних прав учасниками цивільних відносин : моногр. / за заг. ред. академіка НАПрН України В. В. Луця. – К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. – 42 с.

³² Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових та майнових прав батьків і дітей : моногр. / Л. В. Красицька. – Донецьк, 2014. – С. 203.

Резюме

Кожевникова В. О. Межі здійснення суб'єктивних сімейних прав.

Стаття присвячена аналізу доктринальних підходів до правової категорії «межі здійснення прав». Виявлено низку меж здійснення прав суб'єктів сімейних відносин. Обґрунтовано позицію, згідно з якою межі здійснення прав в сімейних відносинах слід поділяти на: суб'єктивні, часові межі здійснення прав та вимоги здійснення права відповідно до його визначення.

Ключові слова: суб'єкт, сімейні відносини, суб'єктивні межі, часові межі, право вимоги, здійснення суб'єктивних прав, особисті немайнові права, майнові права.

Резюме

Кожевникова В. А. Пределы осуществления субъективных семейных прав.

Статья посвящена анализу доктринальных подходов к правовой категории «граница осуществления прав». Установлен ряд границ осуществления прав субъектов семейных отношений. Аргументировано позицию, согласно которой границы осуществления прав в семейных отношениях нужно разделять на: субъективные, часовые границы осуществления прав и требование осуществления прав в соответствии с его определением.

Ключевые слова: субъект, семейные отношения, субъективные границы, часовые границы, право требования, осуществление субъективных прав, личные неимущественные права, имущественные права.

Summary

Kozhevnikova V. The sequence of limits of using rights by the subjects of family law.

The statement of principle is intended for analyze of fundamental access of legal category “limits of using rights”. Was found the sequence of limits of using rights by the subjects of family law. So was proved that limits of using rights in family law we should split on: subject limits, time limits in according with it's definition.

Key words: subject, family relations, subjective limits, time limits, claim, usage of subjective rights, individual moral rights, property rights.

УДК 347.9

О. О. КОТ

Олексій Олександрович Кот, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

ПОНЯТТЯ ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Проблема захисту суб'єктивних цивільних прав традиційно є об'єктом пильної уваги дослідників. У вітчизняній науці цивільного права ця проблематика також завжди була і залишається актуальною: вона досліджувалась, зокрема, в монографіях «Охорона і захист прав та інтересів фізичних та юридичних осіб у цивільних правовідносинах»¹, «Особливості захисту суб'єктивних цивільних прав»² тощо, стала предметом системних досліджень у галузі цивільного права України.

Кодифікація цивільного законодавства вже за часів незалежної України, сутнісно змінила місце інституту захисту приватних прав у системі сучасного цивільного права, навіть порівняно з цивільними кодексами інших пострадянських держав. Так, якщо в Цивільному кодексі Російської Федерації питанням захисту присвячені окремі статті у главі, яка регулює виникнення цивільних прав та обов'язків, здійснення та захист цивільних прав, то у ЦК України відповідні норми були виведені в окрему Главу 3 «Захист цивільних прав та інтересів» (ст.ст. 15–23 Кодексу).

Новий ЦК України 2004 р., на відміну від попередніх кодифікацій цивільного законодавства України, надав достатньо детальну регламентацію інституту здійснення та захисту цивільних прав. Відтак є підстави стверджувати, що норми нового ЦК (окремі з яких були на час його прийняття якщо не революційними, то, як мінімум, дуже прогресивними для пострадянського суспільства) дали суттєвий поштовх розвитку фундаментальних цивілістичних досліджень в Україні, зокрема, й вченню про захист суб'єктивних цивільних прав.

Разом з тим можна погодитись із відзначеною Т. І. Ілларіоною тенденцією, коли у науковій літературі найчастіше замість визначення захисту даються дефініції права на захист чи безпосередньо засобів захисту³. Така ситуація не рідкість і для сучасної цивілістичної літератури. Проте очевидно, що право на захист перебуває у нерозривному зв'язку із захистом цивільних прав, є його передумовою, але не повинне отожднюватись із останнім. Наведений підхід затіює питання про сутність та правову природу захисту цивільних прав, підмінюючи його дослідженням права на захист, що, на нашу думку, є недостатньо обґрунтованим.

Суб'єктивне право за його сутністю розуміється вченими як свобода⁴ чи як влада⁵. Свобода свого часу була влучно окреслена італійським філософом права Б. Леоні як можливість особи примусити інших не примушувати її до чого-небудь⁶. І дійсно, суб'єктивне право надає особі свободу діяти певним чином, за власною волею та на власний розсуд. Тим не менш, не завжди можливість діяти трансформується у фактичні дії. Причиною такого розриву між моделлю поведінки та фактичною поведінкою можуть слугувати фактичні або ж юридичні перешкоди, що виникають на шляху уповноваженої особи з волі інших осіб. У такій ситуації більш адекватним і вдалим є розуміння суб'єктивного цивільного права як певної влади, що надана особі. Поняття влади передбачає наділення певної особи можливістю вимагати підкорення від інших, незалежно від того, чи готові вони розглядати цю конкретну вимогу в якості прийнятної або бажаної для себе, чи ні⁷.

Таким чином, сама сутність суб'єктивного права передбачає можливість уповноваженої особи підкоряти своїй волі у цій визначеній сфері життя поведінку інших осіб. Звичайно, за винятком передбачених у законі випадків (самозахист і т.п.), для того, щоб досягти поведінки інших, відповідної волі уповноваженого, зазвичай необхідно звернутись до уповноваженого суб'єкта – держави. Однак держава у цьому випадку лише здійснює «фактичне підкорення», а підстава таких дій лежить виключно в наявності суб'єктивного права в уповноваженої особи і наявності її волі на досягнення відповідної поведінки зобов'язаної особи. Відтак, захист права іманентно пов'язаний і притаманний відповідному суб'єктивному праву.

Погоджуючись із висловленою в літературі думкою про те, що «правове регулювання будь-яких суспільних відносин, пов'язане із процесом трансформації правових приписів в площину фактичних суспільних відносин, передбачає, що кожне суб'єктивне право в разі його порушення гарантовано забезпечується можливістю його примусового відновлення або захисту»⁸, особливо підкреслимо, що можливість захисту виступає гарантією самого суб'єктивного права.

Нерозривний функціональний зв'язок між суб'єктивним правом та його захистом підтверджується також відомими особливостями формування та змісту з часів римського права. Як відомо, римські юристи не розробляли вчення про суб'єктивні права. Керуючись практичною метою, вони звертали більшу увагу на допомогу, яку необхідно було надати безпосередньо у випадку порушення, аніж на абстрактне право, що рухається своїм мирним та спокійним кроком⁹. Відповідно римській доктрині лише судовий захист існуючого права давав йому справжню цінність і завершеність. Але цей захист не пов'язувався у римлян нерозривно із самим матеріальним правом. Тільки у тих випадках, коли орган держави встановлював можливість пред'явлення позову, можна було казати про право, яке захищається державою. У цьому сенсі римське право називають не системою прав, а системою позовів. Й. О. Покровський, розглянувши так звані *actio in factum* щодо спірних ситуацій, не передбачених едиктом, взагалі дійшов висновку про те, що позов тут виступає не звичайним здійсненням права, а значно більшим – творцем і корінням суб'єктивного права. Не буде даного позову, і в руках того, хто звертається, не залишиться нічого, навіть *nudum jus* (голого права. – О.К.), адже зовні позову правовідношення не існує взагалі¹⁰. Однак наведені особливості побудови римського права були б неможливими, якщо б захист не був би невід'ємною властивістю суб'єктивного права як такого.

З урахуванням наведеного необхідно підходити й до визначення поняття захисту суб'єктивних цивільних прав – питання, яке до сьогодні не отримало у цивілістичній доктрині остаточного вирішення.

В узагальненому вигляді, як правило, виділяють три основних концептуальних підходи до розуміння поняття «захист цивільних прав».

Перший підхід, який можна умовно іменувати теорією функції, полягає кваліфікації захисту права як функції права, що виражається в охоронюваному впливі норм, який має на меті відновити право, компенсувати порушений інтерес, припинити протиправні дії, що перешкоджають здійсненню права чи забезпеченню правопорядку. Ця точка зору послідовно відстоювалася Т. І. Ілларіоною¹¹ та була сприйнята іншими дослідниками¹².

Друга концепція зводиться до визначення захисту цивільних прав через категорію «заходи». Так, Я. М. Шевченко, посилаючись на позицію Ю. Г. Басіна, розглядає захист права як передбачену законом для боротьби із правопорушеннями систему заходів, що спираються на державний примус та спрямовані на забезпечення недоторканності права та ліквідацію наслідків його порушення¹³. Крім Я. М. Шевченко та Ю. Г. Басіна¹⁴ цей підхід має й інші прихильників¹⁵, він знайшов своє втілення і в учбовій літературі з цивільного права¹⁶.

Насамкінець, третьою є теорія діяльності, в межах якої під захистом цивільних прав розуміють правозастосовну діяльність, що здійснюється компетентним органом або безпосередньо уповноваженою особою у випадках, визначених законом, з метою відновлення порушеного, невизнаного чи оспорюваного суб'єктив-

ного права та інтересу¹⁷. На думку Ю. Д. Притики, традиційне визначення поняття захисту прав можна дещо модифікувати, поклавши в його основу категорію діяльності, що допоможе повніше відобразити притаманні цьому правовому явищу якості. У зв'язку із цим захист прав може бути визначений як юридична діяльність, спрямована на усунення перешкод на шляху здійснення суб'єктами своїх прав та припинення правопорушення, відновлення положення, що існувало до правопорушення¹⁸. І ця теорія має своїх прихильників¹⁹ і також знайшла своє відображення в учбовій цивілістичній літературі²⁰.

Наведена класифікація до певної міри може вважатися умовною, оскільки нерідко виникають труднощі з тим, щоб визначитися, яку саме теорію підтримує той чи інший дослідник. Так, В. О. Тархов пропонував визначати захист як *міру дозволеної поведінки* уповноваженої особи, виражену у можливості самостійно чи за допомогою юрисдикційних органів застосувати до зобов'язаної особи *заходи державно-примусового характеру* з метою усунення перешкод у здійсненні суб'єктивного права, відновлення його в первісне положення чи покарання за порушення²¹ (курсив наш. – О.К.). Інші дослідники підтримують розуміння захисту як *функції*, яка здійснюється шляхом застосування компетентними органами цивільно-правових санкцій, але одразу ж зазначають, що таке розуміння захисту надає суб'єктам захисту характер *активних дій* з реалізації права на захист²² (курсив наш. – О.К.).

На наш погляд, ця ситуація обумовлена тим, що наведені теорії характеризують різні ознаки та властивості захисту цивільних прав як багатогранного явища. Більш точно з огляду сутності явища захисту цивільних прав розкривається через категорію заходів. Водночас і характеристику захисту через вказівку на дієвий елемент не можна вважати зайвою чи, навіть, помилковою.

Зауважимо, що згідно з ч. 1 ст. 16 ЦК України кожна особа має право *звернутися до суду за захистом* свого особистого немайнового або майнового права та інтересу (курсив наш. – О.К.). Вочевидь, у даному випадку йдеться не про звернення за «заходом», а про звернене до суду прохання вжити (застосувати) конкретний захід. Відтак, ця норма більше спирається на розуміння захисту як акту (дії), тим більше, що і формулюванням способів захисту у ст. 16 ЦК України підкреслюється, що захист цивільних прав відбувається *шляхом застосування* відповідних способів: *визнання права, визнання правочину недійсним, припинення дії, яка порушує право, відновлення становища, яке існувало до порушення, та інших*.

Разом із тим навряд чи можна визнати вдалим зроблені в науковій літературі та судовій практиці спроби вийти за межі вказаних теорій при характеристиці захисту цивільних прав. Зокрема, не є безспірною позиція, висловлена свого часу Г. Я. Стоякіним, який стверджував, що правовий захист включає в себе і видання норм, які встановлюють права та обов'язки, визначають їх здійснення та захисту і загрожують застосуванням санкцій, і діяльність суб'єктів із здійснення своїх прав та захисту суб'єктивних прав, і попереджувальну діяльність державних і громадських організацій, і діяльність з реалізації правових санкцій. У даному випадку, певно, відбувається змішування різних елементів механізму цивільно-правового регулювання.

Також не є обґрунтованим змішування категорій захисту цивільних прав та способів захисту чи способів охорони. Зокрема, в цій частині потребує коригування позиція Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, яка під захистом цивільних прав розглядає передбачені законом способи охорони цивільних прав у разі їхнього порушення чи реальної небезпеки такого порушення²³.

Водночас наведена позиція суду касаційної інстанції актуалізує іншу наукову і практичну проблему, яка у загальних рисах може бути охарактеризована наступним чином. Суб'єкт правозастосовної діяльності недвозначно висловився стосовно того, що потреба у захисті цивільних прав виникає не тільки у випадку порушення цих прав, а й у разі настання реальної небезпеки (загрози) їх порушення. Проте в об'єктивному праві закріплений до певної міри непослідовний підхід до можливості захисту прав осіб за таких обставин.

Згідно з ч. 1 ст. 15 ЦК України кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Відповідно до ст. 1 ЦПК України завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. До того ж, за змістом ч. 1 ст. 3 ЦПК України кожна особа має право в порядку, встановленому ЦПК, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

Водночас у господарському процесуальному законодавстві міститься норма, яка сформульована не настільки категорично. Зокрема, в силу ч. 1 ст. 1 ГПК України підприємства, установи, організації, інші юридичні особи, громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності, мають право звертатися до господарського суду згідно з встановленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а *також для вжиття передбачених цим Кодексом заходів, спрямованих на запобігання правопорушень* (курсив наш. – О.К.).

Крім цього, і цивільне законодавство містить норми, спрямовані на захист цивільних прав ще до настання моменту їх порушення. Так, у ч. 2 ст. 386 ЦК України встановлено, що власник, який має підстави передбачати можливість порушення свого права власності іншою особою, може звернутися до суду з вимогою про заборону вчинення нею дій, які можуть порушити його право, або з вимогою про вчинення певних дій для запобігання такому порушенню.

Наведене дає підстави для наступних висновків: 1) за загальним правилом, вітчизняне цивільне законодавство виходить з того, що захисту підлягає лише право, яке порушене, не визнається або оспорюється; але 2) у певних випадках закон допускає звернення особи до суду з метою попередження порушення його права,

яке ще не сталося. Вочевидь, між цими двома позиціями існує певна неузгодженість, причиною якої можна визнати зіткнення прагнень законодавця надати учасникам приватних правовідносин можливість попереджувати порушення своїх прав із традиційним вченням про захист права.

У цьому контексті додаткової актуальності набирає питання про співвідношення категорій «охорона прав» та «захист прав», яке стало предметом широкої дискусії в юридичній літературі.

Найбільш поширеною є точка зору, згідно з якою поняття правової охорони є ширшим за поняття захисту права. Історично таку думку тривалий час підтримували представники науки процесуального права, якими право на захист сприймалося винятково як дії компетентних державних органів, спрямовані на захист порушеного права. Серед сучасних вітчизняних цивілістів М. В. Сидоренко стверджує, що охороняються права й інтереси постійно, а захищаються тільки тоді, коли порушуються, тому захист є моментом охорони, одна з її форм²⁴. На думку Я. В. П'янової, про охорону прав слід говорити як про правовий засіб, що попереджує порушення, а про захист – як про такий, що настає за порушенням і тягне за собою відновлення відповідного суб'єктивного права²⁵. Цю точку зору поділяють також інші вітчизняні науковці. Проте запропоноване розмежування понять «захист прав» та «охорона прав» не узгоджується із наведеними вище висновками про можливість превентивного захисту суб'єктивних цивільних прав.

По-іншому обґрунтовує співвідношення вказаних цивілістичних категорій Я. М. Шевченко, яка вважає, що поняття охорони включає в себе поряд із заходами економічного, політичного, ідеологічного характеру, що забезпечують нормальне регулювання суспільних відносин, попередження правопорушень, усунення причин, які їх породжують (регулятивні норми), також і заходи, спрямовані на поновлення чи визнання прав у випадку їх порушення чи оспорювання, а саме: захист (охоронні норми)²⁶. У схожому ключі характеризує охорону прав в рамках її співвідношення із захистом прав також М. К. Сулейменов, у цілому характеризуючи охорону як сукупність заходів, що забезпечують нормальний процес реалізації прав²⁷.

Л. О. Красавчикова розглядає захист як різновид охорони, що використовується в разі існуючого правопорушення, а охорону – як вид стосовно категорії правового регулювання в цілому. При цьому автор стверджує, що охорона за своєю структурою диференціюється на три ланки: регулятивну, забезпечувальну і захисну. У контексті охорони приватного життя, на думку вченої, регулятивна ланка передбачала заходи, які окреслюють межі свободи особистого життя і регламентують поведінку третіх осіб. Забезпечувальна ланка має своєю функцією гарантію реальності цивільно-правової охорони в цілому, оскільки одного надання прав, як і наділення обов'язками, недостатньо. Необхідно юридично забезпечити належне виконання цих обов'язків і реалізацію свободи, закладеної в інституті. До числа заходів забезпечення належать різні матеріальні і процесуальні гарантії, що забезпечують реалізацію заходів регулятивної та захисної ланки. А ця остання ланка охорони включає в себе заходи захисту і заходи відповідальності²⁸.

Таким чином, Я. М. Шевченко, М. К. Сулейменов та Л. О. Красавчикова розглядають правову охорону як більш широку категорію, ніж правовий захист, яка включає в себе останню. Утім, ці дослідники не проводять розмежування між зазначеними категоріями залежно від моменту вчинення правопорушення зобов'язаною особою. Відтак, даний підхід може бути узгоджений із висновками про можливість превентивного захисту цивільних прав.

Водночас зазначена позиція може бути розвинута в наступному напрямі. Навряд чи можна заперечувати дисциплінуючу та забезпечувальну роль впливу правових норм і юридичних гарантій на поведінку учасників цивільних правовідносин. Також є очевидним, що правові норми та гарантії, з одного боку, та заходи захисту прав, з іншого, – є категоріями різного порядку. Норми та гарантії (у наведеному значенні) є абстрактними за дією, натомість заходи захисту завжди є прикладними, застосовуються в межах конкретних правовідносин і щодо конкретних прав. Таким чином, хоча й вбачаються дискусійними доводи Н. П. Бондар про відмінності в методах реалізації охорони й захисту, однак можна погодитися з нею в тому, що на відміну від абстрактного об'єкта охорони об'єкт захисту завжди конкретний²⁹.

У будь-якому разі, право на захист необхідно відокремлювати від реальних дій, безпосередньо спрямованих на захист порушеного права. У такому контексті право на захист можна розглядати як передбачену законом можливість застосувати встановлені законом або договором примусові заходи, спрямовані на припинення правопорушення та відновлення порушеного права або, у разі неможливості його відновлення, на компенсацію заподіяних правопорушенням збитків та моральної шкоди. Водночас захистом прав є дії управомоченої особи, спрямовані на досягнення зазначеної мети.

¹ Охорона і захист прав та інтересів фізичних та юридичних осіб в цивільних правовідносинах / за заг. ред. академіка НАПрН України Я. М. Шевченко. – Х. : Харків юридичний, 2011. – 528 с.

² Особливості захисту суб'єктивних цивільних прав : моногр. / за заг. ред. академіків НАПрН України О. Д. Крупчана та В. В. Луця. – К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. – 400 с.

³ *Илларионова Т. И.* Проблема охранительных функций гражданского права / Т. И. Илларионова // Илларионова Т. И. Избранные труды. – Екатеринбург : Изд-во Уральского университета, 2005. – С. 253.

⁴ *Зубчик Ю.* Щодо сутності суб'єктивного права / Ю. Зубчик // Юридична Україна. – 2012. – № 2. – С. 18. – С. 14–18 ; *Трубецкой Е. Н.* Лекции по энциклопедии права / Е. Н. Трубецкой. – М. : Т-во типографии А. И. Мамонтова, 1917. – 227 с. – С. 157.

⁵ *Эннекцерус Л.* Курс германского гражданского права / Л. Эннекцерус. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1949. – Т. 1: Введение и общая часть. Полумом 1. – 436 с. – С. 240.

- ⁶ Леони Б. Свобода и закон / Бруно Леони ; пер. с англ. В. Кошкина под ред. А. Куряева. – М. : ИРИСЭН, 2008. – 308 с. – С. 64.
- ⁷ Ллойд Д. Идея права / Деннис Ллойд ; пер. с англ. М. А. Юмашева, Ю. М. Юмашев. – М. : ЮГОНА, 2002. – 416 с. – С. 30.
- ⁸ Кузнецова Н. С. Цивільно-правова відповідальність і захист цивільних прав / Н. С. Кузнецова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2009. – № 81. – С. 100–106. – С. 100.
- ⁹ Гудсмит Ж. Е. Курс пандектов. Общая часть / Ж. Е. Гудсмит ; пер. Я. К. Богачевич ; под ред. Л. Ф. Снегирева. – М. : Типография Л. Ф. Снегирева, 1881. – 386 с. – С. 258.
- ¹⁰ Покровский И. А. Право и факт в римском праве. Часть II. Генезис преторского права / И. А. Покровский. – К. : Типография Императорского Университета св. Владимира, 1902. – 209 с. – С. 188–189.
- ¹¹ Илларионова Т. И. Механизм действия гражданско-правовых охранительных мер : учеб. пособ. / Т. И. Илларионова. – Свердловск : Изд-во Уральского университета, 1980. – 76 с. – С. 39; Илларионова Т. И. Система гражданско-правовых охранительных мер / Т. И. Илларионова // Илларионова Т. И. Избранные труды. – Екатеринбург : Издательство Уральского университета, 2005. – С. 160.
- ¹² Асланян Н. П. Основные проблемы разработки современного учения о защите гражданских прав / Н. П. Асланян // Защита частных прав : проблемы теории и практики : материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Иркутск, 20–12 апреля 2012 г.) / отв. ред. Н. П. Асланян. – Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2012. – С. 7–12. – С. 10.
- ¹³ Шевченко Я. Н. Правовое регулирование ответственности несовершеннолетних / Я. Н. Шевченко // Шевченко Я. М. Вибрані праці (1964–2012 рр.) / вступне слово акад. Н. С. Кузнецова ; відп. ред. Р. О. Стефанчук. – К. : Асоціація цивілістів України ; Одеса : Центр дослідження права ім. Савиньї ; Кам'янець-Подільський : Друкарня «Рута», 2012. – С. 50–198. – С. 92.
- ¹⁴ Басин Ю. Г. Оперативные санкции как средство защиты гражданских прав / Ю. Г. Басин, А. Г. Диденко // Юрий Григорьевич Басин : Ученый, Учитель, Личность. – Алматы : Юридическая фирма «AEQUITAS», 2013. – С. 256–265. – С. 258.
- ¹⁵ Сулейменов М. К. Защита гражданских прав / М. К. Сулейменов // Сулейменов М. К. Избранные труды по гражданскому праву. – М. : Статут, 2006. – С. 142–170. – С. 147.
- ¹⁶ Цивільне право України. Загальна частина : підруч. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. – 3-те вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – С. 176. – 976 с.; Гражданское право : учеб. : в 3 т. / Н. Д. Егоров, И. В. Елисеев [и др.] ; отв. ред. А. П. Сергеев, Ю. К. Толстой. – 6-е изд., перераб. и доп. – М. : Велби, Проспект, 2006. – Т. 1. – 776 с. – С. 335.
- ¹⁷ Підлубна Т. М. Право на захист цивільних прав та інтересів : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Т. М. Підлубна. – К. : [Б/в], 2009. – 209 с. – С. 10.
- ¹⁸ Притика Ю. Д. Поняття і диференціація способів захисту цивільних прав та інтересів / Ю. Д. Притика // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2004. – Вип. 60–62. – С. 16–19. – С. 16–17 (Серія «Юридичні науки»).
- ¹⁹ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. ред. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – 626 с. – С. 177; Арефьев Г. П. Понятие защиты субъективного права / Г. П. Арефьев // Процессуальные средства реализации конституционного права на судебную и арбитражную защиту: Межвузовский тематический сборник / отв. ред. Р. Е. Гукасян. – Калинин : Изд-во КГУ, 1982. – С. 19.
- ²⁰ Ромовська З. Українське цивільне право : Загальна частина. Академічний курс : підруч. / Зорислава Ромовська. – К. : Атіка, 2005. – 560 с. – С. 480.
- ²¹ Тархов В. А. Гражданское право. Общая часть. Курс лекций / В. А. Тархов. – Чебоксары : Чувашское книжное изд-во, 1997. – 331 с. – С. 269.
- ²² Андреев Ю. Н. Механизм гражданско-правовой защиты / Ю. Н. Андреев. – М. : Норма : ИНФРА-М, 2010. – 464 с. – С. 34.
- ²³ Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26 березня 2014 р. у справі № 6-53660св13 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38137970> ; Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26 березня 2014 р. у справі № 6-50856св13 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38139704>
- ²⁴ Сидоренко М. В. Судовий захист цивільного права та інтересу як загальна засада цивільного законодавства України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / М. В. Сидоренко. – Одеса : [Б/м], 2012. – С. 89.
- ²⁵ П'янова Я. В. Судовий захист майнових цивільних прав : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Я. В. П'янова. – 224 с. – С. 12.
- ²⁶ Власник і право власності / Я. М. Шевченко, М. В. Венецька, І. М. Кучеренко ; за ред. Я. М. Шевченко. – К. : Наукова думка, 1994. – 163 с. – С. 130.
- ²⁷ Сулейменов М. К. Защита гражданских прав / М. К. Сулейменов // Сулейменов М. К. Избранные труды по гражданскому праву. – М. : Статут, 2006. – С. 142–170. – С. 146.
- ²⁸ Красавчикова Л. О. Гражданско-правовая охрана личной жизни советских граждан : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Л. О. Красавчикова. – Свердловск : [Б/м], 1979. – 15 с. – С. 7–8.
- ²⁹ Бондар Н. П. Питання вдосконалення окремих елементів механізму захисту суб'єктивних цивільних прав / Н. П. Бондар // Вісник господарського судочинства. – 2010. – № 1. – С. 148–154. – С. 151.

Резюме

Кот О. О. Поняття захисту суб'єктивних цивільних прав.

Стаття присвячена проблематиці такого інституту, як захист суб'єктивних цивільних прав. Автор, зокрема, приділяє значну увагу визначенню самого суб'єктивного права, його сутності як можливості уповноваженої особи підкоряти своїй волі у визначеній сфері життя поведінку інших осіб. У статті наголошується на нерозривному функціональному зв'язку між суб'єктивним правом та його захистом. Грунтуючись на аналізі існуючих в літературі підходів до визначення поняття захисту суб'єктивних цивільних прав, автор пропонує власний підхід до визначення захисту цивільних прав.

Ключові слова: суб'єктивне цивільне право, захист суб'єктивних цивільних прав, охорона прав.

Резюме

Кот А. А. Понятие защиты субъективных гражданских прав.

Статья посвящена проблематике такого института, как защита субъективных гражданских прав. Автор, в частности, уделяет значительное внимание определению самого субъективного права, его сущности как возможности уполномоченного лица подчинять своей воле в определенной сфере жизни поведение других лиц. В статье подчеркивается неразрывная функциональная связь между субъективным правом и его защитой. Основываясь на анализе существующих в литературе подходов к определению понятия защиты субъективных гражданских прав, автор предлагает собственный подход к определению защиты гражданских прав.

Ключевые слова: субъективное гражданское право, защита субъективных гражданских прав, охрана прав.

Summary

Kot O. The concept of subjective civil rights protection.

The article is devoted to the problems of such an institute as protection of subjective civil rights. The author in particular devotes considerable attention to the definition of the subjective right, its essence as a possibility of the authorized person to subordinate behaviour of others to his will in a certain area of life. The article emphasizes the inextricable functional connection between subjective right and its protection. Based on the analysis of existing in the literature approaches to the definition of the concept of subjective civil rights protection, the author offers his own approach to the definition of civil rights protection.

Key words: subjective civil law, subjective civil rights protection, protection of rights.

УДК 347.637

Б. К. ЛЕВКІВСЬКИЙ

Богдан Казимирович Левківський, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ ВІД ЗЛОВЖИВАННЯ БАТЬКІВСЬКИМИ ПРАВАМИ

З моменту проголошення Україною незалежності в нашій країні розпочалася діяльність щодо зміни внутрішнього законодавства з метою приведення його у відповідність до найвищих міжнародних принципів та стандартів. І хоча мета цих змін проголошується як необхідність забезпечення всім громадянам та особам, які не є громадянами України, але на законних підставах перебувають на території нашої держави, належних умов для реалізації й захисту прав та свобод за міжнародними стандартами, на практиці маємо протилежний результат. Значна частина норм матеріального права не узгоджена, прямо суперечить одна одній, що погіршує стан дотримання прав і свобод громадянина та людини в нашій країні. Такі негативні наслідки реформування чинного законодавства пов'язані передусім з тим, що його зміни, на жаль, не мають системного характеру. У силу низки причин, серед яких можна виділити основні, зокрема відсутність у реформаторів належної компетенції, нерозуміння суті правовідносин, відсутність загального бачення проблеми, дія заради дії (реформа заради реформи), тобто не спрямованість на досягнення результату або взагалі його непередбачуваність, і останнє: відсутність єдиного підходу, так би мовити, стандартів реформування, яких обов'язково мали б дотримуватися всі без винятку представники політичних сил та уряду незалежно від партійної приналежності.

На жаль, негативні наслідки непродуманого реформування останніх років не минули й сімейне законодавство України. Норми, які мають забезпечувати зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб, утверджувати почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами родини, побудови сімейних відносин на паритетних засадах, на почуттях взаємної любові й поваги, взаємодопомоги і підтримки, забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного й фізичного розвитку в окремих випадках є декларативними, а деколи – позбавилися частини санкцій, які дозволяли ефективно здійснювати захист суб'єктів цих правовідносин.

Разом із тим слід зазначити, що в результаті аналізу динаміки розвитку та змін сімейного законодавства України за минуле століття можна зробити висновок про його, як правило, якісно-позитивні зміни. У другій половині ХХ ст. в сімейне законодавство України було впроваджено низку нормативних актів, що по-новому регулювали сімейні відносини.

За часів уже незалежної України було розроблено низку нормативних актів за останніми світовими стандартами, законопроекти, які пропонували механізми, спрямовані на забезпечення безперешкодної реалізації фізичними особами України своїх немайнових прав. Усі ці зміни стосувалися не тільки регулювання відносин між членами сім'ї, а й реформування державної системи влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, розвитку мережі соціальних закладів для дітей, захисту дітей від жорстоко-